

een orde van journalisten?

GRENZEN AAN DE JOURNALISTIEKE VRIJHEID. EEN NOODZAAK OF EEN GEVAAR ?

Lucas TESSENS

Op zaterdag 17 oktober II. had in de Assisenzaal van het Gerechtshof te Antwerpen de plechtige openingszitting plaats van de Vlaamse Conferentie bij de Balie van Antwerpen.

Na het welkomstwoord door meester Leo Dreessen hield meester Paul Dumez de feestrede over «Grenzen aan de Journalistieke Vrijheid». Paul Dumez studeerde rechten, criminologie en filosofie aan de UFSIA en de KUL. Een lezersbrief uit «Knack» citerend, leidde hij de toehoorders in tot de problematiek van de journalistieke wereld.

De spreker onthield zich van commentaar op de wereld van radio, TV en entertainment-literatuur en beperkte zich tot de geschreven pers. Na een analyse van het tijdsbeeld dat hij typeerde als «de verandering van de verandering» en «het informatievolume verlamt het redeneren», poneerde hij de stelling als zou de pers conformerend werken. Dumez citeerde ook Manu Ruys: «De krant is zoiets als een klachtenbus, een uitlaatklep...».

Twee gevaren bedreigen de democratie, aldus de spreker: ten eerste de persoon van de journalist die uit is op sensatie en die zijn publiek al te gemakkelijk kan manipuleren; ten tweede het aureool van de onafhankelijkheid die bedreigd wordt door een gebrek aan kritiek en door een perswereld die doet aan geprogrammeerde voorlichting. Wat is persvrijheid eigenlijk, vraagt Dumez zich af. Is het naar negentiende-eeuwse ingesteldheid de totale willekeur of moeten we meer denken in de richting van verantwoordelijkheid? Hij opteerde voor het laatste. Verantwoordelijkheid voor de juiste weergave van de feiten, verantwoordelijkheid t.a.v. het effect dat uit de berichtgeving zal of kan ressorteren en last but not least de verantwoordelijkheid tegenover de eigen intentie.

Meester Dumez brengt zijn visie onder het motto: «spirituele volksgezondheid».

Verder schildert hij een beeld van de journalist van vandaag: de journalist zou volgens sommigen iemand zijn die het ook niet weet. Blijkens een kleine studie die de spreker ondernam zou het Belgische journalistenkorps voor tachtig procent uit mannen bestaan, zouden de meesten geen universitaire studies achter de rug hebben, zouden ze eerder toevallig of uit louter enthousiasme in het vak terecht gekomen zijn en helemaal geen hoogvliegers zijn op de sociale ladder.

Verder constateert hij dat onze Belgische perswereld slechts weinig bekende namen in haar rangen telt. De spreker trok vervolgens de waarde van de nationale perskaart in twijfel en deed hetzelfde met de garanties

die de wet zou bieden voor een eerlijke en deftige pers (zoals daar zijn het strafrecht inzake persmisdrijven en eerroof en het recht op antwoord; het burgerlijk recht, meer bepaald art. 1382, dat zelden herstel mogelijk maakt en waarvan hij zegt dat het causale verband tussen de geleden schade en de daad moeilijk aanwijsbaar is). Volgens hem betreffen deze maatregelen individuele gevallen en staan ze onmachtig tegenover collectieve bedreigingen en manipulaties. Dumez betoogde dat de koppeling van de journalist aan het krantenbedrijf door het bediendencontract de verantwoordelijkheid afwentelt op de big business». Verder laakte hij het ontbreken van een deontologie in de journalistiek en vond dat de pseudo-deontologie, uitgewerkt door de «Algemene Belgische Persbond», maar een papieren tijger is die geen enkel journalist afschrikt.

Als enig positief element in de evolutie stipte hij de oprichting aan van het «Instituut voor Journalisten» in het IPC te Brussel. Conclusie van zijn analyse was dan ook dat de bestaande grenzen aan de journalistieke vrijheid onvoldoende zijn voor de veiligstelling van een democratische rechtsstaat.

De oplossingen die heden ten dage voorgesteld worden beschouwt hij als ondoeltreffend en tendentius: een wet op de privacy stelt enkel individuele gevallen van bedreiging aan de orde en de oprichting van een nationale persraad, die zou optreden als adviserend orgaan voor de overheid en als scheidsrechter in geschillen, zou voor gevolg hebben dat journalisten samen aan tafel zouden gaan zitten met hun kassiers.

Als dé oplossing ziet Dumez de installatie van een «orde van journalisten» die het voordeel van de onafhankelijkheid én de functie van scheidsrechter in zich zou verenigen. De spreker schetste een bondig beeld van de organisatie en de bevoegdheden van zulke orde: elk lid van de orde zou een nationale perskaart moeten bezitten en zou zich dus «beroepsjournalist» mogen noemen, algemene en beroepskennis zouden vereist zijn, gegarandeerd door resp. een diploma van een universitaire instelling of hoger onderwijs en een diploma van een school voor journalisten met een stage daaraan verbonden. De orde van journalisten zou een effectieve disciplinaire en beslissingsbevoegdheid moeten hebben. Meester Dumez stelde zichzelf de vraag of een «orde van journalisten» grondwettelijk zou zijn. Zijn antwoord was positief gezien art. 10 van de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens en mits de vrije toetreding tot de orde gerespecteerd zou worden. In zijn slotwoord zei de feestredenaar dat hij zich door zijn krasse woorden verwachtte aan kritiek en contestatie.

Jos LIEVENS : «Een orde van journalisten zou juridisch een miskleun zijn»

Wie de rede van mr. Dumez⁽¹⁾ leest met de ogen van een jurist, zoekt bijna vergeefs welke oplossing door de auteur geboden wordt voor dé juridische hamvraag van de hele problematiek, nl. de **grondwettigheid** van een eventuele Orde. Het is op zijn minst merkwaardig dat dit knelpunt pas aan het slot van de rede aangesneden wordt. De conclusie van mr. Dumez is even verbazingwekkend: hij ziet absoluut geen juridische graten in een Orde van Journalisten. Zijn argumentatie komt schematisch hierop neer:

1. In artikel 18 van de grondwet worden slechts de censuur en de borgstelling verboden. Andere preventieve maatregelen — zoals bv. de verplichte toetreding van de journalist tot een beroepsorde — zijn dus toegelaten.

2. Als men het voorgaande onder de invloed van de voorbereidende teksten van de grondwet en van de rechtsleer gedurende meer dan een eeuw anders geïnterpreteerd heeft, dan belet niets dat vanaf nu toch een Orde van Journalisten wordt ingesteld. Het zou immers niet de eerste keer zijn dat aan de onderliggende bedoeling van de grondwetgever wordt getornd.

3. Ook in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en van de fundamentele vrijheden kan een argument pro een Orde gevonden worden. Artikel 10, 2 van dat verdrag bepaalt immers m.b.t. de vrijheid van meningsuiting: «Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties welke bij de wet worden voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van (...) de bescherming van de openbare orde (...), de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen.»

Flagrant ongrondwettig

Zowel de argumentatie als de conclusies van mr. Dumez hebben bij ons een aantal vragen doen rijzen. Voor de goede orde hebben wij onze repliek ook in drie punten ingedeeld.

1. In artikel 18 van de grondwet worden als preventieve maatregelen t.a.v. de uitoefening van de persvrijheid inderdaad slechts de borgtocht en de censuur vermeld. Daaruit concluderen dat alle andere preventieve maatregelen — in casu de verplichte toetreding tot een Orde van Journalisten — toegelaten zijn, is echter om twee redenen ongegrond:

a) Het is een algemeen beginsel van Belgisch constitu-

tioneel recht dat preventieve maatregelen t.a.v. rechten en vrijheden verboden zijn, tenzij zij door de grondwet of het verdrag uitdrukkelijk worden toegelaten⁽²⁾. Vermits de grondwet in casu geen uitzonderingen voorziet, zijn preventieve maatregelen formeel uit den boze.

b) Preventieve maatregelen zijn bij uitstek uitgesloten, als het om de persvrijheid gaat⁽³⁾. Van geen enkele vrijheid staat dat in het Belgisch constitutioneel recht zo onomstootbaar vast. Reeds in het rapport-De Brouckère aan het Nationaal Congres wordt naast de censuur en de borgtocht letterlijk «**toute autre mesure préventive**»⁽⁴⁾ uitgesloten. Hetzelfde blijkt uit de discussies in het Nationaal Congres⁽⁵⁾. Hoe komt het dan dat in de grondwet tekstueel slechts de borgtocht en de censuur worden verboden? Voor het Nationaal Congres was het duidelijk dat met censuur en borgtocht **alle** preventieve maatregelen werden bedoeld. Devaux had dat immers met zoveel woorden gezegd⁽⁶⁾. Een andere reden moet gezocht worden in het feit dat het Nationaal Congres vreesde dat ook de — slechts in 1848 afgeschafte — zegelbelasting op de pers als een preventieve maatregel zou beschouwd worden⁽⁷⁾.

Hoewel de tekst van de grondwet niet zo expliciet is, mag toch besloten worden dat de grondwetgever **alle** preventieve maatregelen t.a.v. de persvrijheid heeft willen verbieden. Alle commentatoren van de grondwet zijn het daarover trouwens eens⁽⁸⁾. Wie logisch doordenkt, moet dan ook besluiten dat een Orde van Journalisten flagrant in strijd zou zijn met de grondwet. MAST stelt dit zelfs uitdrukkelijk: «Evenmin zou het recht om in een blad te schrijven afhankelijk kunnen worden gemaakt van de toetreding tot een Orde van Journalisten»⁽⁹⁾.

2. In tegenstelling tot mr. Dumez, menen wij dat op dit ogenblik niets toelaat de grondwet anders te interpreteren dan steeds is gebeurd. De vrijheid van meningsuiting is een te belangrijk fundamenteel recht om zo maar op de helling te worden gezet. Vermits het hier zo'n belangrijke aangelegenheid betreft, is alleen de grondwetgever, zeker niet de gewone wetgever, bevoegd om een Orde van Journalisten in te stellen. Maar zolang dat niet is gebeurd, moet de grondwet hardnekkig in de andere zin geïnterpreteerd worden.

Terloops weze aangestipt dat het ontwerp van verklaring betreffende de herziening van de grondwet van 1965 volgende bepaling bevatte: «De Commissie oordeelde dat het beginsel van de persvrijheid waaraan niet mag getornd worden, de organisatie van het beroep van journalist helemaal niet verbiedt *mits om het even wie op elk ogenblik journalist kan zijn*»⁽¹⁰⁾. De door ons gecur-siveerde laatste zinsnede laat aan duidelijkheid niets

te wensen over: de kamercommissie, die belast was met de ontwerpverklaring van de grondwetsherziening, heeft een Orde van Journalisten radikaal afgewezen. Want is het niet een wezenlijk element van een beroepsorde dat men verplicht wordt toe te treden? ⁽¹⁾.

En het Europees argument?

3. Op het eerste gezicht snijdt het derde argument van mr. Dumez het meest hout. Het Europees verdrag betreffende de mensenrechten bepaalt in art. 10, 2 inderdaad dat bij de wet beperkingen kunnen worden gesteld aan de vrijheid van meningsuiting. Wie de tekst van art. 10, 2 nader bekijkt, wordt echter sceptisch. Drie argumenten pleiten tegen de stelling van mr. Dumez:

a) Art. 10, 2 bevat geen bepaling die uitdrukkelijk de verplichte toetreding tot een Orde van Journalisten als preventieve maatregel toelaat. Vermits preventieve maatregelen uitdrukkelijk moeten toegelaten worden (zie supra), kan een Orde niet door de beugel.

BOUKEMA merkt in dit verband terecht op dat het onjuist zou zijn om uit het ontbreken van het verbod van expliciete preventieve maatregelen de toelaatbaarheid ervan af te leiden ⁽²⁾.

Een laatste argument voor onze stelling kan geput worden uit art. 10, 1, dat o.m. bepaalt: «Dit artikel belet niet dat staten radio-omroep, bioscoop- of televisie-ondernemingen kunnen onderworpen worden aan een systeem van vergunningen». Vermits het verdrag slechts deze preventieve maatregelen uitdrukkelijk vermeldt, zijn andere volgens ons niet toelaatbaar. Anders zouden zij ook opgesomd worden.

b) Volgens de Nederlandse versie van art. 10, 2 moeten de beperkingen **nodig** zijn. De Franse en de Engelse tekst van het verdrag spreken respectievelijk van **nécessaire** en **necessary**, wat door de meeste commentatoren geïnterpreteerd wordt als **noodzakelijk** ⁽³⁾. Nu is het zeer de vraag of een Orde van Journalisten in België werkelijk noodzakelijk is, d.w.z. of men er werkelijk niet buiten kan.

c) De beperkingen moeten doorgevoerd worden **in het belang** van 's lands veiligheid, enz. FAWCETT tekent hier-

bij aan: «It is in any case governed by the requirement of necessity, and the powers in the armory of a modern state must be kept in mind before extreme measures are accepted as consistent with Article 10, 2» ⁽⁴⁾.

Deze laatste (door ons vetgedrukte) voorwaarde lijkt ons in geen geval vervuld. Is het bv. niet nodig om eerst de voorstellen i.v.m. de oprichting van een Nationale Persraad grondig te overwegen?

Conclusie

Ons besluit kan kort zijn: een Orde van Journalisten — in ieder geval als men verplicht is toe te treden, maar wat is anders een beroepsorde? — is in strijd met de grondwet en zelfs met het Europees Verdrag van de rechten van de mens. Bijgevolg zou zij niets anders dan een grove juridische miskleun zijn.

⁽¹⁾ DUMEZ, P., Grenzen aan de journalistieke vrijheid, *Rechtskundig Weekblad*, 1975-76, 897-916.

⁽²⁾ DE MEYER, J., *Staatsrecht*, Leuven, 1972, p. 525.

⁽³⁾ Hier ligt dan ook het fundamenteel juridisch verschil met andere beroepsorden als bv. de Orde van Geneesheren e.d.

⁽⁴⁾ HUYTENS, E., *Discussions du Congrès national de Belgique*, Brussel, 1844-1845, IV, 60-61.

⁽⁵⁾ Zie bv. de rede van Nothomb in HUYTENS, o.c., I, 651.

⁽⁶⁾ «(...) et si j'ai mis aucune poursuite préventive, c'est que j'ai cru que toutes se réduisaient au cautionnement et à la censure»: HUYTENS, o.c., I, 656.

⁽⁷⁾ ORBAN, O., *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Luik, 1906-1911, III, 440.

⁽⁸⁾ DE MEYER, o.c., 468; ORBAN, o.c., III, 440; WIGNY, P., *Droit constitutionnel*, Brussel, 1952, II, 351; MAST, A., *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, 1972, 424-425.

⁽⁹⁾ MAST, o.c., 425.

⁽¹⁰⁾ Kamer van Volksvertegenwoordigers, 993 (1964-65), nr. 1 (bijlagen), zitting 1964-65, 3 maart 1965.

⁽¹¹⁾ Dit element wordt dan ook aangevochten door de tegenhangers van de Orde van Geneesheren.

⁽¹²⁾ BOUKEMA, P., *Enkele aspecten van de vrijheid van meningsuiting in de Duitse Bondsrepubliek en in Nederland*, Amsterdam, 1966, 258. Boukema heeft het vooral over preventieve censuur.

⁽¹³⁾ BOUKEMA, o.c., 252.

⁽¹⁴⁾ FAWCETT, J.E.S., *The application of the European Convention on human rights*, Oxford, 1969, 219.

Commentaar

Luk BOONE

Van bij de aanvang kon men vermoeden, dat de suggestie van Meester Dumez niet zo maar een 'Orde van Journalisten' zou opleveren. Toch wekt het verwondering dat over de ganse idee zo weinig werd gesproken. Met name de A.G.P.B., de Beroepsunie en de Bond voor Radio- en TV-journalisten deden er terzake vrijwel het zwijgen toe.

Wat men verder inhoudelijk ook van de «Orde van Journalisten» moge denken, vast staat dat de eventuele oprichting ervan op grote moeilijkheden zou stuiten. Die

moeilijkheden zijn in de eerste plaats van juridische aard, zoals uit de bijdrage van Dhr. Lievens blijkt.

Naast constitutionele bezwaren roept de eventuele oprichting van een «Orde» ook een aantal «technische» problemen op, die tot nog toe nauwelijks werden genoemd.

Een eerste technische moeilijkheid is de definitie van «journalist». Tot nog toe zijn twee verschillende omschrijvingen van het begrip bekend: de juridische bepaling (beroepsjournalist) en de meer sociologische. Als men

de toegang tot de orde zou beperken tot de beroepsjournalisten, lijken twee problemen te rijzen :

- 1) ook de «uitgevers», zelfs diegenen onder hen die (vrijwel) nooit schrijven, kunnen de titel van beroepsjournalist dragen ;
- 2) een aantal personen oefenen wel degelijk het beroep van journalist uit, maar kunnen de titel van «beroepsjournalist» niet krijgen, omdat ze niet voldoen aan de formele vereisten die in de wet worden opgesomd (bv. ze zijn minder dan 21 jaar oud ; beoefenen het beroep niet als bezoldigde hoofdbetrekking sinds 2 jaar ; werden ooit veroordeeld enz.).

Vervolgens is er geen orde die voor het grootste deel uit leden-werknemers bestaat. Het betreft bovendien in de typische, inhoudelijke uitoefening van hun beroep afhankelijke werknemers. In tegenstelling tot een advocaat, die volledig vrij kan uitmaken hoe hij een pleidooi redigeert, of een geneesheer die autonoom een diagnose stelt, zijn een aantal journalisten niet eens vrij in de keuze van hun onderwerpen, laat staan in de manier waarop ze die behandelen.

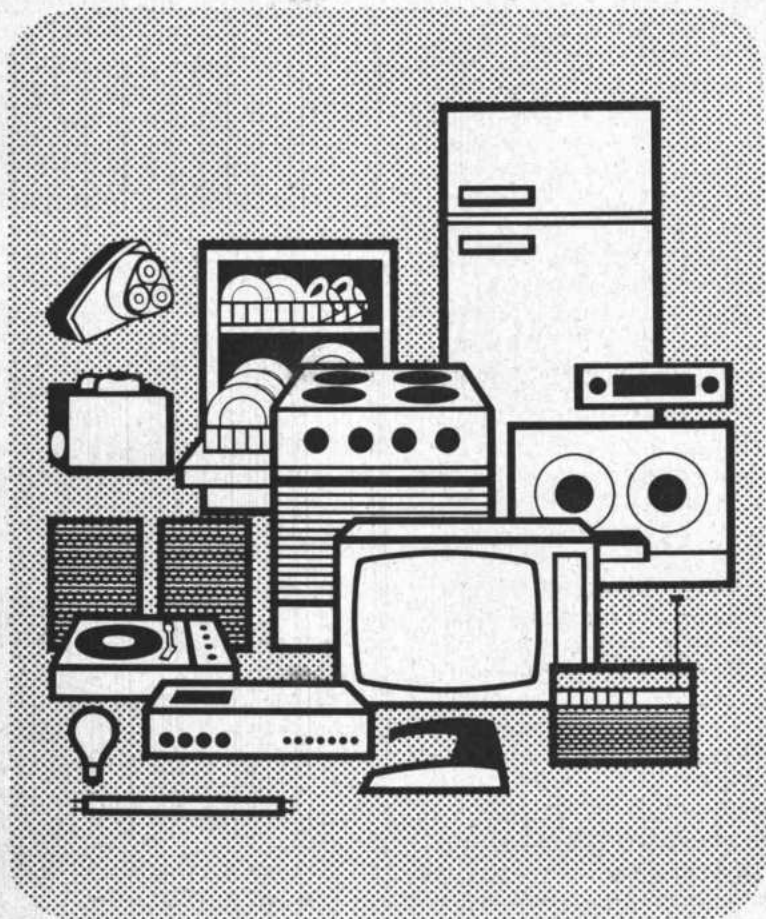
Ten derde rijst de vraag of het lidmaatschap van een orde van journalisten wel verenigbaar is met het quasi-ambtenaarstatuut van de BRT-journalisten. Kan men zich, anderzijds, een orde voorstellen waarvan de BRT-journalisten geen deel zouden uitmaken ?

In de vierde plaats is geen enkele orde bekend, die de facto geen controle op de toetreding van haar leden kan uitoefenen. De titel van beroepsjournalist (of de situatie van journalist) — welke normaal de toegang tot de orde zou moeten meebrengen — kan niet worden geweigerd aan personen die aan een aantal formele voorwaarden beantwoorden. De vervulling van de voornaamste voorwaarde — gedurende twee jaar als hoofdberoep en tegen bezoldiging meewerken aan de redactie van dag- of periodieke bladen, radio- en televisie-uitzendingen voor «algemene informatie», enz. — hangt niet af van de journalist, maar van het perspatronaat of de BRT-top.

Tenslotte is de verhouding tussen de journalist en diegenen in wier dienst hij staat, per definitie een openbare verhouding. Bij geneesheren en advocaten bv. is dat niet het geval. Meer nog : de «privacy» van hun relatie tot hun cliënten is institutioneel gewaarborgd. Waarschijnlijk zou dit alles bepaalde verhoudelijke moeilijkheden met zich brengen.

Om al deze redenen lijkt een discussie over de oprichting van een orde voor Journalisten — gesteld dat men dit zou wensen — voorbarig. Eerst wanneer men voor de juridische, de voornoemde «technische» en nog andere moeilijkheden oplossingen zal hebben gevonden, kan het debat zinvol worden begonnen. □

(ADVERTENTIE)

Een complete gamma ultra-moderne toestellen, ontworpen voor uw vrije tijd en uw comfort. Een niet te vergelijken prijs voor z'n kwaliteit. Een verzekerde naverkoop-dienst en waarborg over de gehele wereld.

PHILIPS